

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาภายใต้หัวข้อบทบาทและอำนาจหน้าที่ของ คณะนิติธรรมกับการบังคับใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล โดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อศึกษาบทบาทและอำนาจหน้าที่ของผู้พิพากษาในกฎหมายอิสลาม เพื่อศึกษาบทบาทและอำนาจหน้าที่ของคณะนิติธรรมในกฎหมายไทย และเพื่อศึกษาแนวทางการ พัฒนากฎหมายไทยที่เกี่ยวกับบทบาทและอำนาจหน้าที่ของคณะนิติธรรม

5.1 สรุปผลการวิจัย

การสรุปผลการวิจัยผู้วิจัยทำการนำเสนอในประเด็นบทบาทและอำนาจหน้าที่ของผู้พิพากษาในกฎหมายอิสลาม บทบาทและอำนาจหน้าที่ของคณะนิติธรรมในกฎหมายไทย และแนวทางการพัฒนากฎหมายไทยที่เกี่ยวกับบทบาทและอำนาจหน้าที่ของคณะนิติธรรม ดังนี้

5.1.1 บทบาทและอำนาจหน้าที่ของผู้พิพากษาในกฎหมายอิสลาม

บทบาทและอำนาจหน้าที่หลัก ประกอบด้วย การคืนสิทธิอันชอบธรรมให้กับเจ้าของ สิทธิการพิพากษาลงโทษแก่ผู้กระทำความผิด การตรวจสอบพยานและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับคดีการชี้ขาด ตัดสินคดีระหว่างผู้ที่มีอำนาจกับผู้ให้อ่อนแอให้ความเป็นธรรมในการชี้ขาดตัดสินคดีระหว่างผู้ที่มี เกียรติกับผู้ต่ำต้อย

อำนาจหน้าที่รอง ประกอบด้วย การใช้อำนาจปกครองผู้ไร้ความสามารถผู้วิกลจริต หรือผู้เฒ่า การดูแลรักษาทรัพย์สินที่เป็นสาธารณสมบัติ การดำเนินการเกี่ยวกับพินัยกรรมตาม เงื่อนไขที่ได้กำหนดไว้ การจัดการสมรสให้แก่หญิงหม้ายที่ไร้สามีกับผู้ที่เหมาะสม การสอดส่องดูแล ควบคุมสิ่งที่อยู่ภายใต้การปกครอง รวมถึงการนำละหมาดญุมอะฮ์และละหมาดอีตทั้งสอง การจัดเก็บ การบริจาคและชะกาต

สำหรับคุณสมบัติของผู้พิพากษาในกฎหมายอิสลาม ประกอบด้วยเป็นผู้นับถือ ศาสนาอิสลาม เป็นผู้บรรลุนิติภาวะ มีสติสัมปชัญญะสมบูรณ์ เป็นอิสระชน เป็นชาย มีคุณธรรมเป็น มุจญตะฮิด³⁴ และมีประสาทสัมผัสสมบูรณ์

³⁴ มุจญตะฮิด หมายถึงนักกฎหมายอิสลามผู้ซึ่งใช้ความพยายามในการวิเคราะห์ วินิจฉัยหลักฐานต่างๆ ของบทบัญญัติที่ถูกกำหนดอย่าง ละเอียต เพื่อให้ได้มาซึ่งบทบัญญัติของปัญหานั้นๆ

5.1.2 บทบาทและอำนาจหน้าที่ของตะเฑาะยุติธรรมในกฎหมายไทย

บทบาทและอำนาจหน้าที่หลักของตะเฑาะยุติธรรมกล่าวคือตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูลพ.ศ.2489 ได้กำหนดให้ตะเฑาะยุติธรรมมีอำนาจหน้าที่พิจารณาชี้ขาดอรรถคดีพร้อมด้วยผู้พิพากษา โดยให้อำนาจแก่ตะเฑาะยุติธรรมเป็นผู้ชี้ขาดข้อกฎหมายและลงลายมือชื่อในคำพิพากษาด้วย ดังปรากฏมาตรา ๔ บัญญัติว่า³⁵ “การพิจารณาคดีในศาลชั้นต้นตามความในมาตรา ๓ ให้ตะเฑาะยุติธรรมหนึ่งนายนั่งพิจารณาพร้อมด้วยผู้พิพากษาให้ตะเฑาะยุติธรรมมีอำนาจหน้าที่ในการวินิจฉัยชี้ขาดข้อกฎหมายอิสลาม และลงลายมือชื่อในคำพิพากษาที่พิพากษาคำวินิจฉัยชี้ขาดนั้นด้วยคำวินิจฉัยชี้ขาดของตะเฑาะยุติธรรมในข้อกฎหมายอิสลามให้เป็นอันเด็ดขาดในคดีนั้น”

บทบาทและอำนาจหน้าที่รองของตะเฑาะยุติธรรมกล่าวคือการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทว่าด้วยครอบครัวและมรดกอิสลามในชั้นศาลนั้นสามารถบังคับหรือผูกพันใจทุกและจำเลยในคดีได้เมื่อการไกล่เกลี่ยสามารถหาจุดร่วมได้จะมีสัญญาประนีประนอมยอมความและออกเป็นคำพิพากษตามในคดีนั้นด้วยโดยมีผู้พิพากษาและตะเฑาะยุติธรรมลงลายมือชื่อ ทั้งนี้ข้อยุติในการไกล่เกลี่ยนั้นต้องไม่ขัดกับหลักกฎหมายอิสลามและกฎหมายทั่วไป สอดคล้องกับคำกล่าวของบรรดาตะเฑาะยุติธรรมที่ว่า “คดีครอบครัวและมรดกอิสลามที่มีข้อพิพาทเข้าในชั้นศาลเมื่อเข้ากระบวนการไกล่เกลี่ยส่วนใหญ่ 90 เปอร์เซ็นต์หรือมากกว่าสามารถยุติในชั้นไกล่เกลี่ยได้ทั้งสามารถบังคับได้ ต่างจากการไกล่เกลี่ยของกรรมการอิสลามไม่อาจบังคับได้ตามกฎหมาย” เช่นจำเลย (สามี) ต้องโอนค่าอุปการะเลี้ยงดูให้แก่จำเลย (ภรรยา) เป็นเงินจำนวนห้าพันบาทต่อเดือนภายในเวลาสามเดือนเป็นต้น (สัมภาษณ์ตะเฑาะยุติธรรม, 2560)

บทบาทและอำนาจหน้าที่อื่นที่ได้รับมอบหมาย กล่าวคือการบริการวิชาการทางกฎหมายอิสลามของตะเฑาะยุติธรรมจะเป็นผู้ทำหน้าที่บรรยายให้แก่บุคคลากรในศาลที่ตนสังกัดในเทศกาลต่างๆ ที่ได้รับมอบหมายในประเด็นเกี่ยวกับความรู้ทางกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดก สำหรับการบริการวิชาการหน่วยงานภายนอกนั้นก็เช่นเดียวกันมีการบรรยายให้ความรู้ตอบข้อซักถามทาง “กฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดก” เช่นการบรรยายให้ความรู้ตอบข้อซักถามในประเด็นดังกล่าวแก่อิหม่ามหรือคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด และการบรรยายให้ความรู้ตอบข้อซักถามในประเด็นดังกล่าวแก่นักเรียน นักศึกษาที่เข้าร่วมกิจกรรมในวันสำคัญของสำนักงานศาลจัดหรือกิจกรรมที่นักศึกษาจากมหาวิทยาลัยต่างๆ ขอความอนุเคราะห์ศึกษาดูงานของศาลในทางทฤษฎีและปฏิบัติ (การพิจารณาอรรถคดีในชั้นศาล) เป็นต้น

³⁵ “พระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ.2489”, ราชกิจจานุเบกษา, เล่ม 63 ตอนที่ 77 (วันที่ 3 ธันวาคม 2489), มาตรา 4

การเป็นผู้แทนผู้พิพากษาหัวหน้าศาลในกิจกรรมทางสังคมของคณะตุลาการศาลฎีกา การร่วมต้อนรับบุคคลสำคัญของประเทศที่มาราชการในพื้นที่ เช่นร่วมต้อนรับคณะองค์มนตรีแทนผู้พิพากษาหัวหน้าศาล ซึ่งส่วนใหญ่คณะตุลาการศาลฎีกาได้รับโอกาสในกิจการที่มีความเกี่ยวข้องกับมุสลิมในพื้นที่เนื่องจากในบางครั้งมีพิธีกรรมทางศาสนาอิสลามเช่นการละหมาด การขอพร (ขอตุอาร์) เป็นต้น หากผู้พิพากษาหัวหน้าศาลมาร่วมงานด้วยตนเองอาจไม่ค่อยสะดวกเท่าคณะตุลาการศาลฎีกาส่งแทนได้บ่อยครั้งที่ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลจะมอบหมายให้คณะตุลาการศาลฎีกาทำหน้าที่แทนในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับอิสลาม สำหรับกิจกรรมอื่นจากที่กล่าวมาผู้พิพากษาหัวหน้าศาลอาจมอบหมายแก่ท่านผู้พิพากษาอื่นๆ ตามลำดับอาวุโสและคณะตุลาการศาลฎีกา เป็นผู้แทนผู้พิพากษาหัวหน้าศาลในการเข้าร่วมกิจกรรมนั้นๆ

5.1.3 แนวทางการพัฒนาการบังคับใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล

การได้มาของคณะตุลาการศาลฎีกากล่าวคือ จากการศึกษาผู้วิจัยสามารถนำเสนอออกเป็น 4 แนวทาง คือ 1) ตำแหน่งคณะตุลาการศาลฎีกาต้องเป็นผู้มีความรู้กฎหมายอิสลาม และเป็นผู้สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาปลายหรือสำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาปีที่ 6 2) ตำแหน่งคณะตุลาการศาลฎีกาต้องเป็นผู้สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีสาขาวิชากฎหมายอิสลาม และเป็นผู้เคยผ่านรายวิชาที่เกี่ยวข้องกับนิติศาสตร์หรือเคยผ่านการอบรมหลักสูตรเกี่ยวกับนิติศาสตร์ 3) ตำแหน่งคณะตุลาการศาลฎีกาต้องเป็นผู้สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีสาขาวิชากฎหมายอิสลาม และปริญญาตรีสาขาวิชานิติศาสตร์ 4) ตำแหน่งคณะตุลาการศาลฎีกาต้องเป็นผู้สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีสาขาวิชากฎหมายอิสลาม ปริญญาตรีสาขาวิชานิติศาสตร์และสำเร็จการศึกษาจากสำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา

หลักสูตรสำหรับคณะตุลาการศาลฎีกาก่อนปฏิบัติหน้าที่กล่าวคือจากการศึกษาพบว่า ควรมีการจัดอบรมให้ความรู้เพิ่มทักษะในการปฏิบัติหน้าที่ผู้บรรจุเป็นคณะตุลาการศาลฎีกาหรืออาจให้คณะตุลาการศาลฎีกาดังกล่าวเรียนรู้งานในฐานะผู้ช่วยคณะตุลาการศาลฎีกาที่มีอายุราชการที่มากที่สุด ณ ช่วงเวลานั้นๆ

บทบาทและอำนาจหน้าที่ของคณะตุลาการศาลฎีกาหลักของคณะตุลาการศาลฎีกาประกอบด้วย บทบาทอำนาจหน้าที่วินิจฉัยชี้ขาดข้อกฎหมาย และคำวินิจฉัยชี้ขาดข้อกฎหมายอิสลามดังนี้

บทบาทอำนาจหน้าที่วินิจฉัยชี้ขาดข้อกฎหมายกล่าวคือจากการศึกษาพบว่า ควรมีการพิจารณาชี้ขาดข้อกฎหมายอิสลามควรมีคณะตุลาการศาลฎีการ่วมในการพิจารณาชี้ขาดข้อกฎหมายอิสลามจำนวน 2 คน พร้อมกับผู้พิพากษาอีก 1 คน เพื่อประสิทธิภาพในการพิจารณาคดีครอบครัว

มรดกอิสลาม ทั้งเป็นการเพิ่มความน่าเชื่อถือในการพิจารณาคดีมากกว่าตะไตะยุติธรรมเพียงคนเดียว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในคดีที่มีข้อพิพาทที่ต้องใช้ความละเอียด ความรอบคอบในการพิจารณา

สำหรับคำวินิจฉัยชี้ขาดข้อกฎหมายอิสลาม พบว่าควรมีขยายอำนาจหน้าที่ของ ตะไตะยุติธรรมให้มีบทบาทในการพิจารณาชี้ขาดข้อกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดกในชั้น อุทธรณ์ โดยคดีทั้งปวงที่เกี่ยวข้องด้วยครอบครัวมรดกอิสลามสิ้นสุดที่ชั้นอุทธรณ์ให้ตะไตะยุติธรรม (ที่ไม่ใช่ผู้พิจารณาชี้ขาดในคดีที่ตัดสินในศาลชั้นต้น) ที่มีความอาวุโสสูงสุดในช่วงเวลานั้นๆ เป็นผู้พิจารณาชี้ขาดข้อกฎหมายอิสลามดังกล่าว และหรือให้ตะไตะยุติธรรมที่เกี่ยยนอายุราชการที่สามารถรับราชการต่อ มาเป็นผู้ทำหน้าที่ในชั้นอุทธรณ์ ทั้งนี้ไม่ว่าเป็นการอุทธรณ์ข้อเท็จจริงหรือการ อุทธรณ์ข้อกฎหมาย

บทบาทและอำนาจหน้าที่รองของตะไตะยุติธรรมกล่าวคือ จากการศึกษาสามารถ นำเสนอออกเป็น 3 แนวทาง คือ 1) ควรมีตะไตะยุติธรรมเข้าร่วมในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทว่าด้วย ครอบครัวและมรดกอิสลามเฉพาะในคดีที่ไม่มีข้อยุ่งยาก และเป็นคดีที่เห็นว่าจะสามารถยุติได้โดยการ ไกล่เกลี่ย สำหรับคดีที่มีความยุ่งยากนั้น หากมีเหตุจำเป็นที่ตะไตะยุติธรรมต้องเข้าร่วมในการไกล่ เกลี่ยและไม่สามารถยุติหรือหาทางออกของข้อพิพาทด้วยการไกล่เกลี่ยได้ เมื่อเข้าสู่กระบวนการชี้ขาด ข้อกฎหมายในคดีดังกล่าวไม่ควรให้ตะไตะยุติธรรมที่เป็นผู้ไกล่เกลี่ยในกรณีนั้นๆ เป็นผู้ชี้ขาด 2) ควรตะไตะยุติธรรมพร้อมด้วยนิติกรกฎหมายอิสลามร่วมในกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทว่าด้วย ครอบครัวและมรดกอิสลาม โดยคำนึงถึงคดีที่มีโอกาสที่จะสามารถยุติในชั้นไกล่เกลี่ยได้ เพื่อรักษาไว้ ซึ่งความน่าเชื่อถือของกระบวนการยุติธรรม หากคดีที่ไม่อาจที่จะยุติโดยการไกล่เกลี่ยได้นั้น เมื่อคดี เข้าในกระบวนการไกล่เกลี่ยควรให้เป็นหน้าที่ของนิติกรกฎหมายอิสลามร่วมกับเจ้าหน้าที่ไกล่เกลี่ย หรือผู้ประนีประนอม 3) ควรมีผู้ประนีประนอมที่มีความรู้ความสามารถทางกฎหมายอิสลามว่าด้วย ครอบครัวมรดกอิสลามร่วมกับนิติกรกฎหมายอิสลามในกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทว่าด้วยการ ดังกล่าว โดยไม่ต้องให้ตะไตะยุติธรรมยุติธรรมเข้าร่วมในกระบวนการไกล่เกลี่ยเพื่อเป็นการไม่ให้เกิด ข้อครหาในกรณีที่คดีไม่อาจยุติในชั้นไกล่เกลี่ยได้

สภาพปัญหาเกี่ยวกับการบังคับใช้กฎหมายอิสลามประกอบด้วยการยอมรับการใช้ กฎหมายอิสลามของหน่วยงานราชการการสมรสตามหลักกฎหมายอิสลามระหว่างคนในพื้นที่กับคน ต่างพื้นที่ ดังนี้

การยอมรับการใช้กฎหมายอิสลามของหน่วยงานราชการ กล่าวคือจากการศึกษา พบว่า ควรมีการเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการบังคับใช้กฎหมายอิสลามในพื้นที่ “จังหวัด ปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล” เกี่ยวกับสิทธิต่างๆ สำหรับประชาชนในพื้นที่ดังกล่าวต่อการใช้

สิทธิทางกฎหมายว่าด้วยครอบครัวมรดกอิสลาม ให้แก่หน่วยงานราชการต่างๆ เพื่อให้เกิดความเข้าใจ ที่ถูกต้องตรงกันตามกฎหมายบ้านเมือง

การสมรสตามหลักกฎหมายอิสลามระหว่างคนในพื้นที่กับคนต่างพื้นที่ กล่าวคือจาก การศึกษาพบว่าสามารถนำเสนอออกเป็น 3 แนวทาง คือ 1) ควรมีการกำหนดกฎเกณฑ์การใช้ กฎหมายอิสลามอิสลามให้ชัดเจน โดยเฉพาะประเด็นผู้นับถือศาสนาอิสลามเป็นหลักสำคัญในการ บังคับใช้กฎหมายอิสลามแม้มุสลิมหรือผู้นับถือศาสนาอิสลามฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีภูมิลำเนาในเขตพื้นที่ หรือฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่ได้มีภูมิลำเนาในเขตพื้นที่ก็ตาม เมื่อข้อเท็จจริงปรากฏว่าคู่ความในคดีฝ่ายใด ฝ่ายหนึ่งมีภูมิลำเนาในเขตพื้นที่ตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตพื้นที่จังหวัด ปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ. 2489 ควรให้ใช้กฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดก อิสลามแทนประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ 2) ควรมีการบังคับใช้กฎหมายอิสลามฯ สำหรับ คู่กรณีซึ่งเป็นผู้นับถือศาสนาอิสลามที่มีภูมิลำเนาในจังหวัดอื่นของประเทศไทยนอกจากปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล สามารถใช้กฎหมายอิสลามว่าด้วยการตั้งกล่าวแทนประมวลกฎหมายแพ่ง และพาณิชย์ โดยที่คู่ความทั้งสองฝ่ายหรือผู้ร้องสามารถเลือกติดต่อ ณ ศาลใดศาลหนึ่งที่มี ตะไตะยูติธรรมประจำอยู่ตามความสะดวกของประชาชนผู้มาติดต่อ เมื่อยื่นเรื่อง ณ ศาลนั้นแล้วไม่ อาจยื่นต่ออีกศาลหนึ่งที่มีตะไตะยูติธรรมอีกได้ 3) ควรมีการบังคับใช้กฎหมายอิสลามฯ สำหรับคู่กรณี ซึ่งเป็นผู้นับถือศาสนาอิสลามที่มีภูมิลำเนาในจังหวัดอื่นของประเทศไทยนอกจากปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล สามารถใช้กฎหมายอิสลาม โดยที่คู่ความหรือผู้ร้องสามารถแสดงความจำนง ณ ศาล ที่ตนมีภูมิลำเนา จากนั้นตะไตะยูติธรรมก็จะไปทำหน้าที่เป็นผู้ชี้ขาดข้อกฎหมายอิสลามว่าด้วยการ ตั้งกล่าวประจำศาลที่ประชาชนยื่นเรื่องไว้ เป็นลักษณะการใช้กฎหมายอิสลามเคลื่อนที่ ซึ่งไม่ จำเป็นต้องเพิ่มตำแหน่งตะไตะยูติธรรมประจำศาลอื่นแต่อย่างใด

ข้อจำกัดในการปฏิบัติหน้าที่ของตะไตะยูติธรรม ประกอบด้วยการโยกย้ายใน ตำแหน่งตะไตะยูติธรรม และการรับฟ้องและเอกสารสำคัญที่ใช้ในคดีครอบครัวมรดกอิสลามดังนี้

การโยกย้ายในตำแหน่งตะไตะยูติธรรม กล่าวคือจากการศึกษาพบว่าควรมีการ กำหนดกรอบระยะเวลาการปฏิบัติหน้าที่ของตะไตะยูติธรรมโดยมีกำหนดระยะเวลาอย่างชัดเจนว่า สามารถปฏิบัติราชการประจำศาลนั้นๆ ได้ไม่เกินกี่ปี ซึ่งเห็นควรมีการกำหนดกรอบระยะเวลาดังกล่าว เพื่อให้เกิดการพัฒนาประสิทธิภาพการดำเนินงานและเพื่อประโยชน์ในการอำนวยความสะดวก เพราะการที่ตะไตะยูติธรรมต้องปฏิบัติหน้าที่ประจำศาลนั้นๆ ตั้งแต่รับราชการนั้นไม่อาจทำให้เกิดการ เรียนรู้และการพัฒนาขีดความสามารถได้อย่างเต็มที่ เพื่อประโยชน์ในการอำนวยความสะดวก และ ประโยชน์ราชการ หากมีการย้ายตะไตะยูติธรรมไปประจำ ณ ศาลอื่นๆ ที่บังคับใช้กฎหมายอิสลามว่า ด้วยครอบครัวและมรดก ถือเป็นกรณีศึกษาข้อเท็จจริงและสภาพข้อพิพาทในแต่ละพื้นที่ นำมาซึ่งการ

เพิ่มทักษะ ความรู้ ความสามารถ และการพัฒนาการอำนายความยุติธรรมแก่ประชาชนอย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

การรับฟ้องและเอกสารสำคัญที่ใช้ในคดีครอบครัวมรดกอิสลาม กล่าวคือจากการศึกษาพบว่า สามารถนำเสนอออกเป็น 2 แนวทาง คือ 1) ควรมีเจ้าหน้าที่ผู้มีความรู้ความสามารถเกี่ยวกับกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดกประจำอยู่ในงานรับฟ้องรับผิดชอบในคดีครอบครัวมรดกอิสลาม เพื่ออำนายความสะดวกแก่ประชาชนผู้มายื่นคำร้องเกี่ยวกับคดีดังกล่าว 2) ควรมีการประสานความร่วมมือการแลกเปลี่ยนความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทระหว่างคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดและศาลในพื้นที่ “จังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล” ในฐานะองค์กรผู้มีอำนาจบังคับใช้กฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดก ตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตพื้นที่จังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ. 2489

5.2 อภิปรายผลการวิจัย

การอภิปรายผลการวิจัยประกอบด้วยประเด็นเกี่ยวกับการได้มาของตะโตะยุติธรรม บทบาทและอำนาจหน้าที่ของตะโตะยุติธรรม สภาพปัญหาการบังคับใช้กฎหมายอิสลาม และข้อจำกัดการปฏิบัติหน้าที่ของตะโตะยุติธรรมของตะโตะยุติธรรม ดังต่อไปนี้

5.2.1 การได้มา

การได้มาของตะโตะยุติธรรมมีประเด็นที่มีความสำคัญประกอบด้วยคุณสมบัติของตำแหน่งตะโตะยุติธรรมและการปฏิบัติหน้าที่หลังจากได้รับแต่งตั้งเป็นตะโตะยุติธรรม ดังนี้

5.2.1.1 คุณสมบัติตะโตะยุติธรรม

“พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรม พ.ศ.2543” มาตรา 52 บัญญัติว่า “ผู้สมัครเข้ารับการคัดเลือกเพื่อบรรจุและแต่งตั้งเป็นตะโตะยุติธรรมต้องเป็นมุสลิมและมีคุณสมบัติและไม่มีลักษณะต้องห้าม” ดังต่อไปนี้

(1) “มีคุณสมบัติและไม่มีลักษณะต้องห้ามตามมาตรา 26” (1) มีสัญชาติไทยโดยกำเนิด (5) “ไม่เป็นผู้มีความประพฤติเสื่อมเสียหรือบกพร่องในศีลธรรมอันดี” (6) “ไม่เป็นผู้นี้สินล้นพ้นตัว” (7) “ไม่เป็นผู้อยู่ระหว่างถูกสั่งให้พักราชการหรือถูกสั่งให้ออกจากราชการไว้ก่อนตามพระราชบัญญัตินี้หรือตามกฎหมายอื่น” (8) “ไม่เป็นผู้เคยถูกลงโทษไล่ออก ปลดออก หรือให้ออกจากราชการ รัฐวิสาหกิจหรือหน่วยงานอื่นของรัฐ” (9) “ไม่เป็นผู้เคยต้องรับโทษจำคุกโดยคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุก” เว้นแต่เป็นโทษสำหรับความผิดที่ได้กระทำโดยประมาทหรือความผิดลหุโทษ และ (10) “ไม่เป็นคนไร้ความสามารถ” “คนเสมือนไร้ความสามารถ” “คนวิกลจริต” หรือ

“จิตพ้นเพื่อนไม่สมประกอบ” หรือ “เป็นโรคที่ระบุมไว้ในระเบียบของคณะกรรมการตุลาการศาลยุติธรรม”

การกำหนด “คุณสมบัติและไม่มีลักษณะต้องห้าม” ตามมาตรา 26 (5) (7) (8) (9) ดังกล่าวนั้น สอดคล้องกับ การศึกษาบทความของอับดุลฮาติม ไชชิง และคณะ, (2555 : 37) เรื่อง “คุณสมบัติและอำนาจหน้าที่ของกอฎียในกฎหมายอิสลาม” พบว่า ปรากฏส่วนใหญ่เห็นว่า “การมีคุณธรรม” เป็นเงื่อนไขสำหรับทุกตำแหน่งการบริหาร. และการปกครองหมายความว่า “ผู้พิพากษาต้องปฏิบัติตามหลักการแห่งอิสลามอย่างเคร่งครัด” ทั้งหลีกเลี่ยงตนเองจากการกระทำที่เป็นบาปใหญ่ เช่น “การมากในกาม” ไม่กระทำการที่เป็นบาปเล็กน้อยอย่างต่อเนื่องเป็นประจำ และห่างไกลจากการปฏิบัติตนอันนำไปสู่สิ่งเสื่อมเสียต่อคุณสมบัติที่เหมาะสมของผู้พิพากษา

การกำหนด “คุณสมบัติและไม่มีลักษณะต้องห้าม” ตามมาตรา 26 (10) ดังกล่าวนั้นสอดคล้องกับหะดีษบันทึกโดย Annasaiy, เลขที่: 3378 ซึ่งมีความว่า “ผู้ที่ถูกละเว้นโทษเมื่อทำผิดมีสามจำพวกคือผู้ที่นอนหลับจนกว่าเขาจะตื่น ผู้ที่เป็นผู้เยาว์จนกว่าเขาบรรลุนิติภาวะ และผู้วิกลจริตจนกว่าปัญญาเขาจะหายหรือเขาพ้นจากโรคดังกล่าว” และสอดคล้องกับการศึกษาบทความของอับดุลฮาติม ไชชิง และคณะ, (2555 : 37) เรื่อง “คุณสมบัติและอำนาจหน้าที่ของกอฎียในกฎหมายอิสลาม” พบว่า “บุคคลผู้วิกลจริตไม่สามารถดำรงตำแหน่งเป็นผู้พิพากษาได้ทั้งบุคคลผู้ที่มีปัญญาอ่อนและหลงลืมเนื่องจากความชราหรือเป็นโรคก็ไม่สามารถดำรงตำแหน่งเป็นผู้พิพากษาได้เช่นกัน.”

(2) อายุไม่ต่ำกว่า 30 ปีบริบูรณ์สอดคล้องกับการศึกษาบทความของอับดุลฮาติม ไชชิง และคณะ, (2555 : 37) เรื่อง “คุณสมบัติและอำนาจหน้าที่ของกอฎียในกฎหมายอิสลาม” พบว่า ปัจจุบันทุกประเทศมีการกำหนดอายุที่แน่นอนสำหรับผู้ดำรงตำแหน่งเป็นผู้พิพากษาโดยคำนึงถึงเรื่อง “ความมีวุฒิภาวะมากกว่าการรับรู้รับผิดชอบ” เพราะเพียงแต่การบรรลุนิติภาวะยังไม่อาจถือได้ว่าเป็นบุคคลซึ่งมีสติปัญญาสมบูรณ์ ที่จะเป็นผู้พิพากษาในการพิจารณาชี้ขาด “ข้อกฎหมายอิสลาม” และสอดคล้องกับการให้สัมภาษณ์ของคณะตุลาการส่วนใหญ่ว่า. “การกำหนดอายุผู้มีสิทธิสมัครตำแหน่งคณะตุลาการที่กฎหมายกำหนดสามสิบปีขึ้นไปนั้นถือว่าเป็นวัยกำลังเหมาะกับการปฏิบัติหน้าที่” ซึ่งตรงข้ามกับพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรมพ.ศ. ๒๕๔๓ กำหนดให้ผู้สมัครในตำแหน่งผู้ช่วยผู้พิพากษาอายุไม่ต่ำกว่า 25 ปี ปรากฏตามมาตรา ๒๖ บัญญัติว่า “ผู้สมัครสอบคัดเลือก ผู้สมัครทดสอบความรู้หรือผู้สมัครเข้ารับการคัดเลือกพิเศษเพื่อบรรจุเป็นข้าราชการตุลาการ และแต่งตั้งให้ทำหน้าที่ตำแหน่งผู้ช่วยผู้พิพากษาต้องมีคุณสมบัติและไม่มีลักษณะต้องห้าม. (๒) ผู้สมัครสอบคัดเลือกหรือผู้สมัครทดสอบความรู้ต้องมีอายุไม่ต่ำกว่ายี่สิบห้าปีบริบูรณ์.”

(3) เป็นผู้มีความรู้ใน “ศาสนาอิสลาม” สามารถจะเป็นผู้วินิจฉัยชี้ขาด “ข้อกฎหมายอิสลามเกี่ยวกับครอบครัวและมรดก” ได้สำหรับคำว่าวินิจฉัยชี้ขาดข้อกฎหมาย ครอบครัวและมรดกนั้น สอดคล้องกับทัศนะของ อิบน์ศ็อบบาม ปราชญ์มัหมัฮ์ฮาฟิอี ที่มีความเห็น ว่า “การอธิบายสามารถแยกส่วนได้” ในส่วนของกฎหมายมรดกเท่านั้น เนื่องจากเนื้อหาของ กฎหมายมรดกกับเนื้อหาอื่นๆ ของกฎหมายอิสลาม บุคคลอาจเป็นมุญตะฮิดเฉพาะกฎหมายมรดก เท่านั้น สอดคล้องกับปราชญ์อุศลุฟิยะส่วนใหญ่ เห็นว่าการอธิบายนั้นสามารถแยกส่วนได้

(4) “เป็นผู้มีความรู้ภาษาไทยสอบไล่ได้ประกาศนียบัตรไม่ต่ำกว่าระดับ มัธยมศึกษาตอนต้น” หรือที่ “กระทรวงศึกษาธิการเทียบไม่ต่ำกว่าระดับมัธยมศึกษาตอนต้น” (ม.3) คุณสมบัติในข้อนี้ตรงข้ามกับอำนาจหน้าที่ตาม “พระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขต จังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูลพ.ศ.2489” มาตรา๔ บัญญัติว่า “การพิจารณาคดีในศาล ขึ้นต้นตามความในมาตรา ๓ ให้ตะโตะยุติธรรมหนึ่งนายนั่งพิจารณาพร้อมด้วยผู้พิพากษาให้ ตะโตะยุติธรรมมีอำนาจหน้าที่ในการวินิจฉัยชี้ขาดข้อกฎหมายอิสลาม และลงลายมือชื่อใน คำพิพากษาที่พิพากษาตามคำวินิจฉัยชี้ขาดนั้นด้วยคำวินิจฉัยชี้ขาดของตะโตะยุติธรรมในข้อกฎหมาย อิสลามให้เป็นอันเด็ดขาดในคดีนั้น” ทั้งยังตรงข้ามกับการให้สัมภาษณ์ของบรรดาองตะโตะยุติธรรมว่า “การที่กฎหมายกำหนดเพียงแค่จบ ม.3 นั้นถือเป็นกำหนดที่ไม่เหมาะสมกับภาระหน้าที่และความเป็น จริ่งทางคุณวุฒิที่บรรดาตะโตะยุติธรรมในปัจจุบันมี” ซึ่งปัจจุบันแสดงให้เห็นว่าคุณวุฒิทางการศึกษา ของตะโตะยุติธรรมในปัจจุบันนั้นส่วนใหญ่สำเร็จการศึกษาในระดับปริญญาโท จำนวน 6 คน คิดเป็น ร้อยละ 66.7 เปอร์เซ็น และรองลงมาสำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีจำนวน 3 คน คิดเป็นร้อยละ 33.3 เปอร์เซ็น สำหรับคุณวุฒิทางนิติศาสตร์บัณฑิตของตะโตะยุติธรรมในปัจจุบันนั้น ส่วนใหญ่ไม่มีคุณวุฒิ นิติศาสตร์บัณฑิตจำนวน 7 คน คิดเป็นร้อยละ 77.8 เปอร์เซ็น และรองลงมาสำเร็จการศึกษานิติศาสตร์ จำนวน 2 คน คิดเป็นร้อยละ 22.2 เปอร์เซ็น

สอดคล้องกับการวิทยานิพนธ์ของสมบูรณ์ พุทธจักร, (2529) เรื่อง “การใช้ กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลาและสตูล” ศึกษาถึงปัญหาและอุปสรรคต่อการ ใช้กฎหมายอิสลามตลอดจนผลที่เกิดจากการใช้กฎหมายอิสลามโดยการเทียบเคียงกับการใช้กฎหมาย อิสลามในประเทศฟิลิปปินส์ สิงคโปร์ และศรีลังกา เพื่อเป็นแนวทางแก้ไขปัญหา และอุปสรรคต่างๆ โดยมีข้อเสนอแนวทางแก้ไข พบว่าควรแก้ไขคุณสมบัติการคัดเลือกและการแต่งตั้งตะโตะยุติธรรม เพื่อให้เกิดความเหมาะสมกับตำแหน่ง

ประเด็นคุณสมบัติของตะโตะยุติธรรมดังกล่าวโดยเฉพาะคุณวุฒิทางการศึกษา ซึ่งผู้วิจัยพบว่าสามารถนำเสนอออกเป็น 4 แนวทาง ดังนี้

1) ตำแหน่งตะเฒะยุติธรรมต้องเป็นผู้มีความรู้กฎหมายอิสลาม และเป็นผู้สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาปลายหรือสำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาปีที่ 6 เนื่องจากตะเฒะยุติธรรมถือเป็นผู้ที่มีอำนาจหน้าที่วินิจฉัยบรรทัดคดีเกี่ยวกับครอบครัวและมรดกอิสลาม จึงต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถเฉพาะด้านดังกล่าวโดยตรง การที่ไม่ได้กำหนดวุฒิทางศาสนานั้นเพราะบุคคลที่มีความรู้ความสามารถที่แตกฉานในเรื่องดังกล่าว โดยเฉพาะจังหวัดชายแดนภาคใต้บางคนผ่านการศึกษาศาถาบันปอเนาะซึ่งไม่มีคุณวุฒิรองรับจากกระทรวงศึกษาธิการ แต่เป็นที่ยอมรับของสังคมโดยทั่วไปในด้านความรู้ความสามารถทางศาสนา สำหรับความรู้ด้านสามัญโดยเฉพาะการอ่านและการเขียนภาษาไทยอย่างน้อยการสำเร็จการศึกษาในระดับดังกล่าวถือว่าเป็นผู้ที่มีความสามารถเพียงพอเกี่ยวกับการใช้ภาษาไทย

2) ตำแหน่งตะเฒะยุติธรรมต้องเป็นผู้สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีสาขาวิชากฎหมายอิสลาม และเป็นผู้เคยผ่านรายวิชาที่เกี่ยวกับนิติศาสตร์และหรือเคยผ่านการอบรมหลักสูตรเกี่ยวกับนิติศาสตร์ เนื่องจากสังคมปัจจุบันการศึกษาได้เข้ามามีบทบาทอย่างมากต่อการพัฒนาทั้งผู้คนโดยส่วนใหญ่ก็ได้รับโอกาสทางการศึกษาอย่างทั่วถึงเห็นได้จากการสำเร็จการศึกษาของตะเฒะยุติธรรมในปัจจุบันตามที่ได้นำเสนอแล้วข้างต้น จำเป็นสำหรับตะเฒะยุติธรรมต้องเป็นผู้สำเร็จระดับปริญญาตรีกฎหมายอิสลาม สำหรับความรู้ทางนิติศาสตร์ถือมีความสำคัญในลำดับรองลงมาที่จำเป็นต้องมีเพื่อเป็นตัวเสริมประสิทธิภาพในการทำหน้าที่อีกด้วย ซึ่งควรได้รับการฝึกอบรมในเรื่องดังกล่าวอย่างชัดเจนหรือเคยศึกษาในรายวิชาที่เกี่ยวกับนิติศาสตร์เช่นกฎหมายอาญา กฎหมายแพ่ง กฎหมายวิธีพิจารณาอาญา กฎหมายวิธีพิจารณาแพ่ง เป็นต้น ซึ่งผู้ที่สำเร็จในระดับปริญญาตรีในมหาวิทยาลัยในประเทศไทยส่วนใหญ่มีรายวิชาดังกล่าวให้นักศึกษาเป็นรายวิชาเลือก อีกด้วย

3) ตำแหน่งตะเฒะยุติธรรมต้องเป็นผู้สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีสาขาวิชากฎหมายอิสลาม และปริญญาตรีสาขาวิชานิติศาสตร์เนื่องจากตะเฒะยุติธรรมเป็นผู้ที่มีหน้าที่วินิจฉัยข้อกฎหมายอิสลามจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องผ่านการศึกษาในระดับปริญญาทางกฎหมายอิสลามเป็นการเฉพาะ เพราะกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวมรดกนั้นเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรปริญญาทางกฎหมายอิสลามเป็นการเฉพาะ นอกจากต้องเป็นผู้มีความรู้เฉพาะด้านดังกล่าวแล้วควรเป็นผู้มีความรู้ทางนิติศาสตร์โดยจำเป็นต้องสำเร็จการศึกษานิติศาสตร์ด้วย เพราะตะเฒะยุติธรรมมิใช่เพียงแต่มีความรู้ด้านกฎหมายอิสลามเท่านั้น ต้องมีความรู้กฎหมายไทยด้วยเพื่อใช้ในการทำงานให้เกิดประสิทธิภาพในการวินิจฉัยข้อเท็จจริง การพิจารณาคดี และการเขียนคำสั่งหรือคำพิพากษาในคดีครอบครัวและมรดกให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

4) ตำแหน่งตะเฒะยุติธรรมต้องเป็นผู้สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีสาขาวิชากฎหมายอิสลาม ปริญญาตรีสาขาวิชานิติศาสตร์และสำเร็จการศึกษาจากสำนักอบรมศึกษา

กฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา เนื่องจากตะไตะยุดิธรรมเสมือนเป็นผู้พิพากษาทั่วไปที่มีอำนาจหน้าที่วินิจฉัยชี้ขาดข้อกฎหมาย เพียงแต่ตะไตะยุดิธรรมเป็นอำนาจหน้าที่เฉพาะเรื่องครอบครัวและมรดกอิสลามเท่านั้น ส่วนผู้พิพากษามีอำนาจทั้งคดีอาญา และคดีแพ่งทั่วไป จึงจำเป็นที่ตะไตะยุดิธรรมต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ทั้งทางกฎหมายอิสลามในระดับดังกล่าวและทางกฎหมายไทยในระดับดังกล่าวด้วย เพราะตะไตะยุดิธรรมเป็นผู้ที่ปฏิบัติหน้าที่ตามที่กฎหมายกำหนด ทั้งได้รับการโปรดเกล้าจากพระมหากษัตริย์ ถือเป็นตำแหน่งที่ทรงเกียรติ และเพื่อประโยชน์ในการวินิจฉัยข้อเท็จจริง การพิจารณาคดี และการเขียนคำสั่งหรือคำพิพากษา จึงจำเป็นต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถที่ผ่านระดับการศึกษาดังกล่าว

5.2.1.2 การปฏิบัติหน้าที่หลังได้รับแต่งตั้งเป็นตะไตะยุดิธรรม

จากการศึกษาพบว่าเมื่อได้ประกาศผู้ผ่านคัดเลือกก็จะมีการดำเนินการตามกฎหมายกำหนดและดำเนินการโปรดเกล้าจากพระมหากษัตริย์จากนั้นสามารถนั่งบัลลังก์ ปฏิบัติหน้าที่เกี่ยวกับการวินิจฉัยชี้ขาดข้อกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวมรดก โดยไม่จำเป็นต้องเป็นผู้ช่วยตะไตะยุดิธรรมอื่นมาก่อน ตรงข้ามกับกรณีของผู้พิพากษาที่บรรจุแรกเข้ามาเป็นผู้ช่วยผู้พิพากษาก่อนที่จะเป็นผู้พิพากษา โดยต้องเข้ารับการอบรมเป็นผู้ช่วยผู้พิพากษาอย่างน้อย ๑ ปี ผู้ที่ผ่านการอบรมตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ และได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการตุลาการศาลยุติธรรมจะได้รับพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งเป็นผู้พิพากษาประจำศาลเป็นเวลาไม่น้อยกว่า ๓ ปี แล้วจึงได้รับการพิจารณาแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งผู้พิพากษาศาลชั้นต้น โดยก่อนเข้ารับหน้าที่ผู้พิพากษาทุกคนต้องถวายสัตย์ปฏิญาณต่อพระมหากษัตริย์สวดคล้องกับบรรดาคะตะไตะยุดิธรรมให้สัมภาษณ์ตรงกันว่า “ควรมีการอบรมตะไตะยุดิธรรมที่เพิ่งได้รับแต่งตั้งเพื่อเรียนรู้งานก่อนลงมือปฏิบัติหน้าที่ชี้ขาดข้อกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวมรดก”

ประเด็นดังกล่าวจากการศึกษาพบว่าควรมีการจัดอบรมให้ความรู้เพิ่มทักษะในการปฏิบัติหน้าที่ผู้บรรจุเป็นตะไตะยุดิธรรมหรืออาจให้ตะไตะยุดิธรรมดังกล่าวเรียนรู้งานในฐานะผู้ช่วยตะไตะยุดิธรรมที่มีอายุราชการที่มากที่สุด ณ ช่วงเวลานั้นๆ เพื่อเป็นการเรียนรู้ระบบงานและเก็บเกี่ยวประสบการณ์ก่อนที่จะต้องปฏิบัติหน้าที่จริง ส่วนเรื่องระยะเวลาการดังกล่าวขึ้นกับความเหมาะสมจากการประเมินของผู้ที่เกี่ยวข้อง ทั้งเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพในการทำหน้าที่อย่างสมบูรณ์อีกด้วย

5.2.2 บทบาทและอำนาจหน้าที่

บทบาทและอำนาจหน้าที่ของคณะตุลาการอิสลามมีประเด็นสำคัญประกอบด้วยบทบาทอำนาจหน้าที่หลักและบทบาทอำนาจหน้าที่รองของคณะตุลาการอิสลาม ดังนี้

5.2.2.1 บทบาทคณะตุลาการอิสลาม

บทบาทและอำนาจหน้าที่รองมีประเด็นสำคัญ ประกอบด้วย การไกล่เกลี่ยในชั้นศาล การบริการวิชาการ การพัฒนาการบังคับใช้กฎหมายอิสลาม และบทบาทที่ได้รับมอบหมาย ดังนี้

1) การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทด้วยครอบครัวและมรดกอิสลามในชั้นศาลนั้น สามารถบังคับหรือผูกพันใจทักและจำเลยในคดีได้เมื่อการไกล่เกลี่ยสามารถหาจุดร่วมได้จะมีสัญญาประนีประนอมยอมความและออกเป็นคำพิพากษาตามในคดีนั้นด้วยโดยมีผู้พิพากษาและคณะตุลาการอิสลามลงลายมือชื่อ ทั้งนี้ข้อยุติในการไกล่เกลี่ยนั้นต้องไม่ขัดกับหลักกฎหมายอิสลามและกฎหมายทั่วไป สอดคล้องกับคำกล่าวของบรรดาคณะตุลาการอิสลามที่ว่า “คดีครอบครัวและมรดกอิสลามที่มีข้อพิพาทเข้าในชั้นศาลเมื่อเข้ากระบวนการไกล่เกลี่ยส่วนใหญ่ 90 เปอร์เซ็นต์หรือมากกว่าสามารถยุติในชั้นไกล่เกลี่ยได้ทั้งสามารถบังคับได้ต่างจากการไกล่เกลี่ยของกรรมการอิสลามไม่อาจบังคับได้ตามกฎหมาย” เช่น จำเลย (สามี) ต้องโอนค่าอุปการะเลี้ยงดูให้แก่จำเลย (ภรรยา) เป็นเงินจำนวนห้าพันบาทต่อเดือนภายในเวลาสามเดือนเป็นต้น สอดคล้องกับ “ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง” มาตรา 20 บัญญัติว่า “ไม่ว่าการพิจารณาคดีจะได้ดำเนินการไปแล้วเพียงใด ให้ศาลมีอำนาจที่จะไกล่เกลี่ยให้คู่ความได้ตกลงกันหรือประนีประนอมยอมความกันในข้อพิพาทนั้น”

2) การบริการวิชาการทางกฎหมายอิสลาม กล่าวคือคณะตุลาการอิสลามจะเป็นผู้ทำหน้าที่บรรยายให้แก่บุคคลากรในศาลที่ตนสังกัดในเทศกาลต่างๆ ที่ได้รับมอบหมายในประเด็นเกี่ยวกับความรู้ทางกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดก สำหรับการบริการวิชาการแก่หน่วยงานภายนอกนั้นก็เช่นเดียวกันมีการบรรยายให้ความรู้ ตอบข้อซักถามทาง “กฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดก” และการเป็นผู้แทนผู้พิพากษาหัวหน้าศาลรับแขกบ้านแขกเมืองนั้นเป็นอีกหนึ่งบทบาททางสังคมของคณะตุลาการอิสลามการร่วมต้อนรับบุคคลสำคัญของประเทศที่มาราชการในพื้นที่เช่นร่วมต้อนรับคณะองคมนตรีแทนผู้พิพากษาหัวหน้าศาล

3) บทบาทการพัฒนากฎหมายอิสลาม กล่าวคือคณะตุลาการอิสลามนอกจากการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทครอบครัวและมรดกอิสลามในชั้นศาล การบริการวิชาการ คณะตุลาการอิสลามยังมีบทบาทในการพัฒนาการบังคับใช้กฎหมายอิสลาม กล่าวคือคณะตุลาการอิสลามถือเป็นบุคคลที่มีส่วน

ร่วมในการยกวาง “คู่มือหลักกฎหมายอิสลามอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดกอิสลาม” ฉบับศาลยุติธรรม ซึ่งคู่มือดังกล่าวเป็นหลักในการบังคับใช้กฎหมายอิสลาม นอกจาก “คู่มือหลักกฎหมายอิสลามดังกล่าว” ตะโตะยุติธรรมยังมีบทบาทส่วนร่วมจัดทำคำอธิบายหลักกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดกอิสลาม ซึ่งเป็นคำอธิบายและการขยายความ “หลักกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวมรดก” ทั้งนี้ นอกจาก “หลักกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวมรดก” ฉบับศาลยุติธรรมและคำอธิบายดังกล่าว ยังมี “คู่มือวิธีพิจารณาว่าด้วยครอบครัวมรดกอิสลาม” ซึ่งปัจจุบันอยู่ในขั้นตอนการพิจารณาบังคับใช้ต่อไป

บทบาทที่ได้รับมอบหมาย กล่าวคือการเป็นผู้แทนผู้พิพากษาหัวหน้าศาลรับแขกบ้านแขกเมืองนั้นเป็นอีกหนึ่งบทบาททางสังคมของตะโตะยุติธรรมการร่วมต้อนรับบุคคลสำคัญของประเทศที่มาราชการในพื้นที่ เช่นร่วมต้อนรับคณะองค์มนตรีแทนผู้พิพากษาหัวหน้าศาล ซึ่งส่วนใหญ่ตะโตะยุติธรรมได้รับโอกาสในกิจการที่มีความเกี่ยวข้องกับมุสลิมในพื้นที่เนื่องจากในบางครั้งมีพิธีกรรมทางศาสนาอิสลามเช่นการละหมาด การขอพร (ซอดุอาร์) เป็นต้น หากผู้พิพากษาหัวหน้าศาลมาร่วมงานด้วยตนเองอาจไม่ค่อยสะดวกเท่าตะโตะยุติธรรมสังเกตได้บ่อยครั้งที่ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลจะมอบหมายให้ตะโตะยุติธรรมทำหน้าที่แทนในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับอิสลาม สำหรับกิจกรรมอื่นจากที่กล่าวมานี้ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลอาจมอบหมายแก่ท่านผู้พิพากษาอื่นๆ ตามลำดับอาวุโสและตะโตะยุติธรรมเป็นผู้แทนผู้พิพากษาหัวหน้าศาลในการเข้าร่วมกิจกรรมนั้นๆ

บทบาทดังกล่าวนี้ตรงข้ามกับการศึกษาบทความของอับดุลฮาติม ไซซิง และคณะ, (2555 : 37) เรื่อง “คุณสมบัติและอำนาจหน้าที่ของกอฎียในกฎหมายอิสลาม” พบว่าบทบาทรองของผู้พิพากษาในอิสลามประกอบด้วย “การใช้อำนาจปกครองดูแลผู้ไร้ความสามารถ” “การดูแลรักษาทรัพย์สินสาธารณะสมบัติ” “การดำเนินการให้พินัยกรรมดำเนินการตามเงื่อนไขที่กำหนดไว้” ทั้งสอดคล้องกับหลักกฎหมายอิสลามว่าด้วยการนั้น “การจัดการสมรสแก่หญิงหม้ายที่ไม่มีสามีกับผู้ที่เหมาะสม” “การควบคุมดูแลสิ่งที่อยู่ภายใต้ความดูแลหรือรับผิดชอบ” “การนำละหมาดญุมอะฮฺการละหมาดอีดทั้งสอง” และ “การจัดเก็บเงินจากการบริจาคและเงินชะกาต”

ประเด็นดังกล่าวจากการศึกษา พบว่า 1) ควรให้ตะโตะยุติธรรมเข้าร่วมในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทว่าด้วยครอบครัวและมรดกอิสลามเฉพาะในคดีที่ไม่มีข้อยุ่งยากและเป็นคดีที่เห็นความสามารถยุติได้โดยการไกล่เกลี่ย สำหรับคดีที่มีความยุ่งยากที่เห็นว่าจะไม่อาจที่จะยุติในชั้นไกล่เกลี่ยได้ไม่ควรให้ตะโตะยุติธรรมเข้าร่วม หากมีเหตุจำเป็นที่ตะโตะยุติธรรมต้องเข้าร่วมในการไกล่เกลี่ยและไม่สามารถยุติหรือหาทางออกของข้อพิพาทด้วยการไกล่เกลี่ยได้ เมื่อเข้าสู่กระบวนการชี้ขาดข้อกฎหมายในคดีดังกล่าวไม่ควรให้ตะโตะยุติธรรมผู้ไกล่เกลี่ยในชั้นนั้นๆ เป็นผู้ชี้ขาด เพื่อป้องกันข้อครหาว่าในชั้นไกล่เกลี่ยว่าอีกอย่างในชั้นพิจารณาว่าอีกอย่าง 2) ควรตะโตะยุติธรรมพร้อมด้วย

นิติกรกฎหมายอิสลามร่วมในกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทว่าด้วยครอบครัวและมรดกอิสลาม โดยคำนึงถึงคดีที่มีโอกาสที่จะสามารถยุติในชั้นไกล่เกลี่ยได้ เพื่อรักษาไว้ซึ่งความน่าเชื่อถือของกระบวนการยุติธรรม หากคดีที่ไม่อาจที่จะยุติโดยการไกล่เกลี่ยได้นั้น เมื่อคดีเข้าในกระบวนการไกล่เกลี่ยควรให้เป็นหน้าที่ของนิติกรกฎหมายอิสลามร่วมกับเจ้าหน้าที่ไกล่เกลี่ยหรือผู้ประนีประนอม

3) ควรมีผู้ประนีประนอมที่มีความรู้ความสามารถทางกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดกอิสลาม ร่วมกับนิติกรกฎหมายอิสลามในกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทว่าด้วยการดังกล่าว โดยไม่ต้องให้คณะยุติธรรมยุติธรรมเข้าร่วมในกระบวนการไกล่เกลี่ยเพื่อเป็นการไม่ให้เกิดข้อครหาในกรณีที่คดีไม่อาจยุติในชั้นไกล่เกลี่ยได้ สอดคล้องกับการศึกษาวิจัยของประภาพรรัตน์ สุขดิษฐ์, (2561) เรื่องการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของศาลยุติธรรม ศึกษาเปรียบเทียบกฎหมายไทยและสิงคโปร์ พบว่ารูปแบบการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยผู้พิพากษาที่ไม่ใช่ผู้พิจารณาคดีจะทำให้คู่ความมั่นใจต่อการตัดสินใจตัดสินคดีเมื่อการไกล่เกลี่ยนั้นไม่สามารถยุติลงได้ ทั้งจะไม่เกิดอคติว่าหากการไกล่เกลี่ยไม่สำเร็จข้อเท็จจริงต่างๆ จะไม่ถูกนำไปใช้เป็นพยานหลักฐานในการพิจารณาคดี และการไกล่เกลี่ยโดยบุคคลภายนอกอาจเป็นข้าราชการศาลยุติธรรมหรือบุคคลภายนอกทำหน้าที่เป็นผู้ไกล่เกลี่ย ซึ่งสอดคล้องกับข้อกำหนดประธานศาลฎีกา ว่าด้วยการไกล่เกลี่ย พ.ศ. 2554 พบว่าการแต่งตั้งผู้ประนีประนอมเพื่อทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในศาลตามข้อ 4 แห่งข้อกำหนดประธานศาลฎีกาดังกล่าวนั้นหมายถึงผู้ไกล่เกลี่ยเป็นบุคคลภายนอกที่ได้รับคัดเลือกและขึ้นทะเบียนไว้เป็นผู้ไกล่เกลี่ยหรือผู้ประนีประนอมประจำศาล

5.2.2.2 อำนาจหน้าที่ของคณะยุติธรรม

อำนาจหน้าที่ของคณะยุติธรรมตาม “พระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตพื้นที่จังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูลพ.ศ. 2489” ดังนี้

พระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูลพ.ศ.2489 กำหนดให้คณะยุติธรรมมีอำนาจหน้าที่พิจารณาชี้ขาดอรรถคดีพร้อมด้วยผู้พิพากษาโดยคณะยุติธรรมเป็นผู้ชี้ขาดข้อกฎหมายและลงลายมือชื่อในคำพิพากษาด้วยกำหนดตามมาตรา ๔ บัญญัติว่า “การพิจารณาคดีในศาลชั้นต้นตามความในมาตรา ๓ ให้คณะยุติธรรมหนึ่งนายนั่งพิจารณาพร้อมด้วยผู้พิพากษาให้คณะยุติธรรมมีอำนาจหน้าที่ในการวินิจฉัยชี้ขาดข้อกฎหมายอิสลาม และลงลายมือชื่อในคำพิพากษาที่พิพากษาคำวินิจฉัยชี้ขาดนั้นด้วยคำวินิจฉัยชี้ขาดของคณะยุติธรรมในข้อกฎหมายอิสลามให้เป็นอันเด็ดขาดในคดีนั้น” สอดคล้องกับการปฏิบัติของบรรดาคณะยุติธรรมต่างให้สัมภาษณ์ว่า “บทบาทหลักของคณะยุติธรรมนั้นคือการพิจารณาชี้ขาดข้อกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดก ซึ่งในปัจจุบันได้มีการแยกให้คณะยุติธรรมหนึ่งคนทำหน้าที่ประจำศาลจังหวัด และคณะยุติธรรมหนึ่งคนทำหน้าที่ประจำศาลเยาวชนและครอบครัว ทั้งหมด 9 ศาลๆ ละ 1 คน เพื่อทำหน้าที่พิจารณาชี้ขาดข้อกฎหมายอิสลาม

พร้อมด้วยผู้พิพากษา” และสอดคล้องกับการศึกษาบทความของอับดุลฮาติม ไชชิง และคณะ, (2555 : 37) เรื่อง “คุณสมบัติและอำนาจหน้าที่ของกอฎียในกฎหมายอิสลาม” พบว่า บทบาทอำนาจหน้าที่หลักของผู้พิพากษา ประกอบด้วยการคินสิทธิอันชอบธรรมให้กับเจ้าของสิทธิการพิพากษา ลงโทษแก่ผู้กระทำผิดการตรวจสอบพยานและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับคดีและการให้ความเสมอภาค ในการชี้ขาดตัดสินคดีระหว่างผู้ที่มีอำนาจกับผู้อ่อนแอ

ประเด็นดังกล่าวจากการศึกษา พบว่าควรมีการพิจารณาชี้ขาดข้อกฎหมายอิสลามควรมีมติเต้ะยุดิธรรมร่วมในการพิจารณาชี้ขาดข้อกฎหมายอิสลามจำนวน 2 คน พร้อมกับผู้พิพากษาอีก 1 คน เพื่อประสิทธิภาพในการพิจารณา “คดีครอบครัวมรดกอิสลาม” ทั้งเป็นการเพิ่มความน่าเชื่อถือในการพิจารณาคดีมากกว่ามติเต้ะยุดิธรรมเพียงคนเดียวโดยเฉพาะอย่างยิ่งในคดีที่มีข้อพิพาทที่ต้องใช้ความละเอียด ความรอบคอบในการพิจารณา ทั้งยังพบว่าควรมีขยายอำนาจหน้าที่ของมติเต้ะยุดิธรรมให้มีบทบาทในการพิจารณาชี้ขาดข้อกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดกในชั้นอุทธรณ์ โดยคดีทั้งปวงที่เกี่ยวข้องด้วยครอบครัวมรดกอิสลามสิ้นสุดที่ชั้นอุทธรณ์ ให้มติเต้ะยุดิธรรม (ที่ไม่ใช่ผู้พิจารณาชี้ขาดในคดีที่ตัดสินในศาลชั้นต้น) ที่มีความอาวุโสสูงสุดในช่วงเวลานั้นๆ เป็นผู้พิจารณาชี้ขาดข้อกฎหมายอิสลามดังกล่าว และหรือให้มติเต้ะยุดิธรรมที่เกษียณอายุราชการที่สามารถรับราชการต่อ มาเป็นผู้ทำหน้าที่ในชั้นอุทธรณ์ ทั้งนี้ไม่เป็นการอุทธรณ์ข้อเท็จจริงหรือการอุทธรณ์ข้อกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดก สอดคล้องกับการศึกษาของวิชัย ปะดุกา, (2552) ศึกษาบทความวิจัยเรื่อง “บทบาทของพหุทางกฎหมายในฐานะเครื่องมือทางการบริหารกรณีการใช้กฎหมายอิสลามในประเทศไทย โดยได้ศึกษาเปรียบเทียบกับกรณีการใช้กฎหมายอิสลามในประเทศสิงคโปร์ ฟิลิปปินส์ และศรีลังกา” พบว่า ควรขยายการใช้กฎหมายอิสลามลักษณะครอบครัวและมรดกทั่วทุกภูมิภาคโดยเบื้องต้นไม่ต้องมีมติเต้ะยุดิธรรมในศาลทุกศาล แต่ให้อยู่ประจำศาลในภูมิภาค เช่นเดียวกับกรณีของศาลแรงงานกลาง ศาลแรงงานภาค ศาลล้มละลายกลาง ศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศกลาง

5.2.3 สภาพปัญหาการบังคับใช้กฎหมาย

สภาพปัญหาการบังคับใช้กฎหมายมีประเด็นสำคัญประกอบด้วยการยอมรับการใช้กฎหมายอิสลามของหน่วยงานราชการและการสมรสตามหลักกฎหมายอิสลามระหว่างคนในพื้นที่กับคนต่างพื้นที่ ดังนี้

5.2.3.1 การยอมรับการใช้กฎหมายอิสลามของหน่วยงานราชการ

จากการศึกษาพบว่า กฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวมรดกในบางกรณีไม่อาจใช้นอกศาลหรือต่อหน่วยงานของรัฐได้โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อมีการติดต่อราชการทางปกครอง ประชาชนแสดงตนในฐานะฉันสามีภรรยาที่ถูกต้องตามกฎหมายอิสลามโดยมีหนังสือสมรสตาม

หลักกฎหมายอิสลาม (หนังสือนิกะห์) เป็นต้น ในทางปฏิบัติกลับถูกปฏิเสธไม่ยอมรับสถานะการเป็น
 สามีภรรยาที่ถูกต้องตามกฎหมายบ้านเมือง แม้มีหนังสือจากจากกรมปกครองเกี่ยวกับการปฏิบัติใน
 การจดทะเบียนครอบครัวที่มท 0309.3 /ว 13756 ลงวันที่ 4 กรกฎาคม 2560 เรื่องแนวทางปฏิบัติ
 ในการจดทะเบียนครอบครัวตาม “พระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามจังหวัดปัตตานี
 นราธิวาส ยะลาและสตูล” กรมการปกครองพิจารณาแล้วเห็นว่าการจดทะเบียนการหย่าของบุคคล
 สัญชาติไทยผู้นับถือศาสนาอิสลามในพื้นที่ดังกล่าว ก็ยังมีปัญหาความเข้าใจและภาคปฏิบัติของหน้าที่
 รัฐที่ยังยืนยันหรือให้ความสำคัญต่อการจดทะเบียนสมรสตามหลักประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์
 สอดคล้องกับการศึกษาบทความของมุฮัมมัดซาคี เจ๊ะหะ, (2553) เรื่อง “ความลักลั่นของกฎหมาย :
 กรณีศึกษาพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลาและ
 สตูลพ.ศ. 2489” พบว่าสาเหตุของความลักลั่นของกฎหมาย กล่าวคือ “กฎหมายอิสลามสามารถใช้
 บังคับในศาลเท่านั้น” ซึ่งความลักลั่นของกฎหมายเกิดจากข้อกฎหมายในมาตรา 3 ของ
 “พระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามฯ” ที่บัญญัติว่า “ให้ใช้กฎหมายอิสลามในศาลจังหวัด
 ของจังหวัดชายแดนภาคใต้เท่านั้น” ประเด็นนี้คณะกรรมการกฤษฎีกาตีความว่า “กฎหมายอิสลาม
 ใช้บังคับในศาลเท่านั้นการตีความดังกล่าวทำให้เกิดความลักลั่นของกฎหมาย” และได้นำเสนอแนว
 ทางแก้ไขปัญหา กล่าวคือ “ให้มีการตีความมาตรา 3 ใหม่” หรือ “อาจแก้ไขพระราชบัญญัติว่าด้วย
 การใช้กฎหมายอิสลามให้มีผลขยายการบังคับใช้กฎหมายอิสลามไปสู่นอกศาลด้วย”

ตรงข้ามกับคำพิพากษาศาลฎีกาที่ยอมรับสถานะความเป็นมุสลิมตาม
 กฎหมายอิสลาม ปรากฏตามพิพากษาศาลฎีกาที่ 2812/2525 “เมื่อลูกจ้างของฝ่ายโจทก์และฝ่าย
 จำเลยต่างมีความประมาทพอๆ กันมิได้ยิ่งหย่อนกว่ากัน สมควรให้ค่าสินไหมทดแทนอันจะพึงใช้แก่
 กันนั้นเป็นพับและเป็นผลถึงโจทก์และจำเลยในฐานะที่ต่างฝ่ายต่างเป็นนายจ้างของลูกจ้างผู้กระทำ
 ละเมิดดังกล่าวไม่ต้องรับผิดชอบใช้ค่าสินไหมทดแทนเช่นกัน โจทก์ที่ 2 และโจทก์ที่ 3 เป็นผู้นับถือ
 ศาสนาอิสลามมีภูมิลำเนาอยู่ในเขตจังหวัดยะลา ซึ่งได้มีพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลาม
 ในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูลพ.ศ. 2489 ซึ่งเป็นกฎหมายพิเศษให้ใช้บังคับแก่ผู้นับถือ
 ศาสนาอิสลามอันเกี่ยวด้วยครอบครัวและมรดกเฉพาะในสี่จังหวัดดังกล่าว แทนบทบัญญัติแห่ง
 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์บรรพ 5 บรรพ 6 เมื่อโจทก์ที่ 2 ที่ 3 นำสืบว่าได้แต่งงานเป็นสามี
 ภรรยาโดยถูกต้องตามกฎหมายอิสลาม ซึ่งจำเลยมิได้นำสืบหักล้างจึงต้องฟังว่าโจทก์ที่ 2 และโจทก์
 ที่ 3 เป็นสามีภรรยาและเป็นบิดามารดาของบุตรโดยชอบด้วยกฎหมายอันเป็นสิทธิเฉพาะตัว
 ที่กฎหมายได้รับรอง โดยมีต้องคำนึงว่าจะเกิดเป็นคดีพิพาทในจังหวัดใดๆก็ตามและเมื่อมีผู้กระทำ
 ละเมิดเป็นเหตุให้บุตรของโจทก์ที่ 2 ที่ 3 ถึงแก่ความตาย โจทก์ที่ 2 ที่ 3 ก็มีอำนาจฟ้องผู้กระทำละเมิด
 ให้ชดเชยค่าสินไหมทดแทนแก่โจทก์ได้”

ประเด็นดังกล่าวจากการศึกษาพบว่า ควรมีการเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับ “การบังคับใช้กฎหมายอิสลามในพื้นที่จังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล” เกี่ยวกับสิทธิต่างๆ สำหรับประชาชนในพื้นที่ดังกล่าวต่อการใช้สิทธิทางกฎหมายว่าด้วย “ครอบครัวมรดกอิสลาม” ให้แก่หน่วยงานราชการต่างๆ เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้องตรงกันตามหลักกฎหมายบ้านเมืองและ “พระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตพื้นที่จังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ. 2489” เพื่อประโยชน์แก่ประชาชนในพื้นที่ต่อไป

5.2.3.2 การสมรสตามกฎหมายอิสลามระหว่างคนในพื้นที่กับคนต่างพื้นที่

การสมรสตามกฎหมายอิสลามของประชาชนในพื้นที่ “จังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล” ในปัจจุบันบางกรณีคู่สมรสนับถือศาสนาอิสลามทั้งสองฝ่ายแต่ด้วยอีกฝ่ายหนึ่งมีภูมิลำเนานอกเขตจังหวัดดังกล่าวจึงไม่อาจอำนาจบังคับใช้กฎหมายอิสลามว่าด้วยการนั้นได้ตาม “พระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตพื้นที่จังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ. 2489” เมื่อมีข้อพิพาททั้งในทางครอบครัวและมรดกความเป็นมุสลิมของทั้งสองฝ่ายเข้าเกณฑ์การใช้กฎหมายอิสลาม แต่หากพิจารณาจากความเป็นภูมิลำเนาในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล นั้นไม่อาจใช้กฎหมายอิสลามตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลาม พ.ศ. 2489 สอดคล้องกับคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 851/2551 “แม้คดีจะเกิดขึ้นในเขตจังหวัดสตูล และผู้ร้องเป็นอิสลามศาสนิกเริ่มต้นคดีอย่างไม่มีข้อพิพาท โดยยื่นคำร้องขอเป็นผู้จัดการมรดกตามพินัยกรรมของนายทวี ผู้ตาย ซึ่งเป็นอิสลามศาสนิกก็ตาม แต่เมื่อมีการคัดค้านของผู้คัดค้านที่ 1 ก็มีผลทำให้คดีกลายเป็นคดีมีข้อพิพาทตาม ป.วิ.พ. มาตรา 188 (4) โดยผู้ร้องและผู้คัดค้านมีฐานะเป็นคู่ความ เมื่อปรากฏว่าผู้คัดค้านที่ 1 ซึ่งมีฐานะเสมือนจำเลยนับถือศาสนาพุทธ “จึงมิใช่อิสลามศาสนิกซึ่งเคยเป็นอิสลามศาสนิกและเปลี่ยนมานับถือศาสนาพุทธ” ก่อนที่เจ้ามรดกทำพินัยกรรมแต่งตั้งให้ผู้ร้องและผู้คัดค้านที่ 1 เป็นผู้จัดการมรดก จึงไม่ต้องด้วยมาตรา 3 ของ “พ.ร.บ.ว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ. 2489” ถือไม่ได้ว่าเป็นคดีแพ่งเกี่ยวกับ “เรื่องครอบครัวและมรดกของอิสลามศาสนิกในเขตจังหวัดสตูล” ต้องใช้บทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 6 บังคับแก่คดี” สอดคล้องกับข้อเสนอของวิชัย ปะตุกา, (2552) ศึกษาบทความวิจัยเรื่อง “บทบาทของพหุทางกฎหมายในฐานะเครื่องมือทางการบริหารกรณีการใช้กฎหมายอิสลามในประเทศไทย” พบว่า “ควรมีการจัดให้มีหน่วยงานเกี่ยวกับงานทะเบียนอิสลามที่ทำหน้าที่ดำเนินการเรื่องการสมรส รวมถึงการหย่าหรือเพิกถอนการหย่าและการเปลี่ยนสถานะการนับถือศาสนาด้วย” เพื่อให้การใช้ “กฎหมายอิสลามลักษณะครอบครัวและมรดก” ชัดเจนว่าผู้ใดที่มีสิทธิดำเนินการตามบังคับแห่งบทบัญญัติของ “กฎหมายอิสลามลักษณะครอบครัวและมรดก” อีกทั้งยังมีการแต่งงานระหว่างบุคคลซึ่งนับถือศาสนาต่างกัน ทั้งนี้หลักกฎหมายอิสลามกำหนดไว้ว่า

บุคคลที่นับถือศาสนาอื่นต้องมีความเชื่อในหลักการแห่งอิสลามเสียก่อนจึงสามารถที่จะดำเนินการแต่งงานหรือสมรสได้ จึงเห็นควรจัดให้มีหน่วยงานที่ดำเนินการเกี่ยวกับ “ทะเบียนการสมรสสำหรับมุสลิม” เป็นการเฉพาะ เพื่อให้กระบวนการ “ใช้กฎหมายอิสลาม” ทั้งในและนอกศาลมีเอกภาพไม่เกิดข้อก้ำกัณฑ์เมื่อมีการเปลี่ยนศาสนา.

ประเด็นดังกล่าวจากการศึกษาพบว่า 1) ควรมีการกำหนดกฎเกณฑ์การใช้กฎหมายอิสลามอิสลามให้ชัดเจน โดยเฉพาะประเด็นผู้นับถือศาสนาอิสลามเป็นหลักสำคัญในการบังคับใช้ “กฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดก” แม้มุสลิมหรือผู้นับถือศาสนาอิสลามฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีภูมิลำเนาในเขตพื้นที่จังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล หรือฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่ได้มีภูมิลำเนาในเขตพื้นที่ดังกล่าวก็ตาม เมื่อข้อเท็จจริงปรากฏว่าคู่ความในคดีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีภูมิลำเนาในเขตพื้นที่ดังกล่าวตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตพื้นที่จังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ. 2489 เห็นควรให้ใช้กฎหมายอิสลามว่าด้วย “ครอบครัวและมรดกอิสลาม” แทน “ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์” แก่บุคคลดังกล่าว 2) ควรมี “การบังคับใช้กฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดก” สำหรับคู่กรณีซึ่งเป็นผู้นับถือศาสนาอิสลามที่มีภูมิลำเนาในจังหวัดอื่นของประเทศไทยจากปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล สามารถใช้กฎหมายอิสลามว่าด้วยการดังกล่าวแทนประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ เช่นเดียวกันกับผู้นับถือศาสนาอิสลามในพื้นที่ดังกล่าว โดยที่คู่ความทั้งสองฝ่ายหรือผู้ร้องสามารถเลือกติดต่อ ณ ศาลใดศาลหนึ่งที่มีตะโตะยุติธรรมประจำอยู่ตามความสะดวกของประชาชนผู้มาติดต่อ เมื่อยื่นเรื่อง ณ ศาลนั้นแล้วไม่อาจยื่นต่ออีกศาลหนึ่งที่มีตะโตะยุติธรรมอีกได้ 3) ควรมีการบังคับใช้ “กฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดก” สำหรับคู่กรณีซึ่งเป็นผู้นับถือศาสนาอิสลามที่มีภูมิลำเนาในจังหวัดอื่นของประเทศไทยจากปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล สามารถใช้กฎหมายอิสลามว่าด้วยการดังกล่าวแทนประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ เช่นเดียวกันกับผู้นับถือศาสนาอิสลามในพื้นที่ดังกล่าว โดยที่คู่ความหรือผู้ร้องสามารถแสดงความจำนง ณ ศาลที่ตนมีภูมิลำเนา จากนั้นตะโตะยุติธรรมก็จะไปทำหน้าที่เป็นผู้ชี้ขาดข้อกฎหมายอิสลามว่าด้วยการดังกล่าวประจำศาลที่ประชาชนยื่นเรื่องไว้ เป็นลักษณะการใช้กฎหมายอิสลามเคลื่อนที่ ซึ่งไม่จำเป็นต้องเพิ่มตำแหน่งตะโตะยุติธรรมประจำศาลอื่นแต่อย่างใด ทั้งคำนึงถึงความเสมอภาคในการนับถือศาสนาตามรัฐธรรมนูญ

5.2.4 ข้อจำกัดการปฏิบัติหน้าที่ตะโตะยุติธรรม

5.2.4.1 การโยกย้ายในตำแหน่งตะโตะยุติธรรม

จากการศึกษา พบว่าแห่งตะโตะยุติธรรมนั้นปัจจุบันประจำอยู่ศาลจังหวัดละหนึ่งคนและศาลเยาวชนและครอบครัวละหนึ่งคน ประกอบด้วย “จังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล” รวมทั้งประจำศาลจังหวัดเบตงอีกหนึ่งคน ซึ่งตะโตะยุติธรรมที่บรรจุประจำศาลใดก็ต้อง

ประจำในศาลนั้นตั้งแต่แรกจวบจนเกษียณอายุราชการ โดยไม่มีการย้ายไปประจำศาลอื่นๆ ที่ใช้ “กฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดก” ส่งผลทำให้คนในพื้นที่เข้ามาขอคำปรึกษาเกี่ยวกับคดีความ ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่กระทบต่อความยุติธรรมเพราะตะไตะยุติธรรมจะให้ความรู้ในลักษณะข้อกฎหมายอิสลามทั่วๆ ไป ไม่ใช่ชี้หรือลงในประเด็นข้อพิพาท ลักษณะดังกล่าวทำให้เกิดความไม่สบายใจในการปฏิบัติหน้าที่ของตะไตะยุติธรรมบ้างในบางกรณี สอดคล้องกับการให้สัมภาษณ์ของตะไตะยุติธรรมของคนที่สะท้อนว่า “ถ้ามีการย้ายตำแหน่งตะไตะยุติธรรมเป็นรอบเช่นเดียวกันกับตำแหน่งผู้พิพากษาอาจส่งผลต่อการปฏิบัติหน้าที่”

ประเด็นดังกล่าวจากการศึกษา พบว่าควรมีการกำหนดกรอบระยะเวลาการปฏิบัติหน้าที่ของตะไตะยุติธรรมโดยมีกำหนดระยะเวลาอย่างชัดเจนว่าสามารถปฏิบัติราชการประจำศาลนั้นๆ ได้ไม่เกินกี่ปี ซึ่งเห็นควรมีการกำหนดกรอบระยะเวลาดังกล่าว เพื่อให้เกิดการพัฒนาประสิทธิภาพการดำเนินงานและเพื่อประโยชน์ในการอำนวยการความยุติธรรม เพราะการที่ตะไตะยุติธรรมต้องปฏิบัติหน้าที่ประจำศาลนั้นๆ ตั้งแต่รับราชการนั้นไม่อาจทำให้เกิดการเรียนรู้และการพัฒนาขีดความสามารถได้อย่างเต็มที่ เพื่อประโยชน์ในการอำนวยการความยุติธรรมและประโยชน์ราชการ หากมีการย้ายตะไตะยุติธรรมไปประจำ ณ ศาลอื่น ๆ ที่บังคับใช้กฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดก ถือเป็นกรณีศึกษาข้อเท็จจริงและสภาพข้อพิพาทในแต่ละพื้นที่ นำมาซึ่งการเพิ่มทักษะ ความรู้ ความสามารถ และการพัฒนาการอำนวยการความยุติธรรมแก่ประชาชนอย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

5.2.4.2 การรับฟ้องคดีครอบครัวและมรดกอิสลาม

จากการศึกษาพบว่า งานรับฟ้องประจำศาลจังหวัดและศาลเยาวชนและครอบครัวมีเจ้าหน้าที่ประจำงานรับฟ้องทั้งแพ่งและอาญา สำหรับ “คดีครอบครัวและมรดกอิสลาม” เข้าในส่วนของการรับฟ้องแพ่งมีเจ้าหน้าที่เดียวกันกับงานรับฟ้องแพ่งทั่วไป เมื่อมีคดีเกี่ยวกับครอบครัวมรดกอิสลามต้องผ่านช่องทางงานดังกล่าว ซึ่งมีในกรณีของคดีครอบครัวมรดกอิสลามค่อนข้างมีข้อจำกัดในเรื่องการตรวจสอบเอกสารสำคัญที่เกี่ยวกับกฎหมายอิสลามเพราะเจ้าหน้าที่รับฟ้องโดยทั่วไปมีข้อจำกัดเกี่ยวกับกฎหมายอิสลามทำให้บางครั้งตะไตะยุติธรรมต้องคอยแนะนำแก่เจ้าหน้าที่ดังกล่าว เช่นกรณีผู้ร้องในฐานะภรรยาของผู้ตาย เอกสารรับรองการสมรสจากคณะกรรมการอิสลาม แต่ในบางศาลมีแบบฟอร์มเพื่อให้ผู้ร้องนำไปให้ผู้นำศาสนาในชุมชนของตนที่สามารถยืนยัน รับรองการสมรสของตนได้ เป็นต้น สอดคล้องกับการให้สัมภาษณ์ของตะไตะยุติธรรมว่า “จำเป็นอย่างยิ่งต้องมีเจ้าหน้าที่ที่มีความรู้ทางกฎหมายอิสลามในการตรวจสอบเบื้องต้นว่าคดีนั้นๆ ว่าเข้าข่ายการใช้กฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวมรดกหรือไม่ ทั้งนี้เพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรมต่อประชาชนที่เข้ามาใช้บริการ”

ประเด็นดังกล่าวจากการศึกษา พบว่า 1) ควรมีเจ้าหน้าที่ผู้มีความรู้ความสามารถเกี่ยวกับกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดกประจำอยู่ในงานรับฟ้องรับผิดชอบในคดีครอบครัวมรดกอิสลาม เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ประชาชนผู้มายื่นคำร้องเกี่ยวกับคดีดังกล่าว เพื่อให้เกิดความสะดวกและความรวดเร็วในการอรรถคดีในชั้นศาล หากไม่แล้วเมื่อประชาชนมายื่นเรื่องดังกล่าวเจ้าหน้าที่รับฟ้องเพียงแต่ตรวจเอกสารเบื้องต้นทั่วไปเช่นเดียวกับกรณีรับฟ้องแพ่งตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ จากนั้นตะโตะยุติธรรมเป็นผู้ตรวจและตีกลับให้เจ้าหน้าที่ดังกล่าวติดต่อผู้มายื่นคำร้องดังกล่าวเพื่อส่งเอกสารสำคัญและรายละเอียดสำคัญต่างๆ เพิ่มเติม ทำให้การดำเนินการเกิดความล่าช้า จึงสมควรให้มีเจ้าหน้าที่ผู้ที่มีความรู้ความสามารถประจำในส่วนงานดังกล่าว 2) ควรมีการประสานความร่วมมือการแลกเปลี่ยนความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทระหว่างคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดและศาลในพื้นที่จังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล ในฐานะองค์กรผู้ใช้อำนาจบังคับใช้กฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดก ตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตพื้นที่ “จังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ. 2489” แทน “ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์” เพื่อหาจุดร่วมในประเด็นเอกสารสำคัญ เช่น หนังสือรับรองการสมรส หนังสือรับรองการหย่า เป็นต้น และบทบาทของทั้งสององค์กรอันนำมาซึ่งวิธีการปฏิบัติที่มีประสิทธิภาพและเป็นประโยชน์แก่ประชาชนต่อไป

5.3 ข้อเสนอแนะ

5.3.1 ข้อเสนอแนะทั่วไป

- 1) ควรกำหนดคุณสมบัติของตะโตะยุติธรรมให้เหมาะสมกับบทบาทอำนาจหน้าที่
- 2) ควรมีการขยายการบังคับใช้กฎหมายอิสลามในพื้นที่ที่มีความเหมาะสมและมีความจำเป็นโดยเฉพาะพื้นที่ที่มีผู้นับถือศาสนาอิสลามจำนวนมาก
- 3) ควรมีการประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการบังคับใช้กฎหมายอิสลาม เช่น สำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด และหน่วยงานราชการอื่นๆ

5.3.2 ข้อเสนอแนะเพื่อการศึกษาต่อไป

- 1) ควรศึกษาบทบาทและอำนาจหน้าที่ของตะโตะยุติธรรมโดยศึกษาวิจัยเชิงปริมาณ
- 2) ควรศึกษารูปแบบการบังคับใช้กฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวมรดกในต่างประเทศ